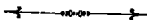

Ա. Զ. Գ. Ա. Յ. Ի. Ն. ՄԱՄՈՒԼ

Ռուսահայ օրագիրները. — Արթուր Խարխախ. Կովկասի առաջատար. — Տաթևակահայ մամուլ. — Արեւի-
կեան մամուլ. Արեւելք:

Գիտաւորներու շրջանն է:

Հայ օրագիրներն ու թերթերը շտապով
կ'երեւին, և՛ որչափ կարելի է՝ շտապով
կ'անհետանան: Անոնք զինուորներ են. օ-
րին մէկը յանկարծ պատերազմի կը կան-
չուին. և ա՛յլ չես գիտեր թէ՛ որը որչափ պի-
տի վերադառնայ. — այսպէս կ'ընդհա-
տուի ազգային պարբերական մը:

Լսած էին թիւրքաշայերը որ «Արթուր»
բառն ալ սեպհականուած էր թիֆլիսի օ-
րաթերթի մը. ո՛չ. — և սակայն իր շրջ-
անը կատարեց ան արդէն, — ինչպէս կա-
տարած էր, իրմէ առաջ, «Խարխախ»ը, —
տեղը հրաւիրելու համար «կոմիտասի Առա-
ջատար» Սկզբունքը, ուղղութիւնը չի փո-
խուի, նոյն «Հասարակ» է որ «Եւրոպայի»
ի փոխուի:

Ընդհատումի ժամանակամիջոցը՝ բարե-
բար եղաւ թերթերէ ոմանց, ինչպէս հանգ-
չիլը՝ ճամբորդի մը:

Վերակումի առաջին թիւը՝ նոր ծրա-
գիրներու կողմանէ շատ առատ է. ընթեր-
ցողին՝ մինչև այն ատեն անծանօթ ուղի-
ներ կը բանայ, ուր թերեւս երբեք ոտք
չդնէ. — ապագայ մը կը ցուցնէ, մինչ
ինքն իր երկրորդ թիւն հանելուն ապա-
հով չէ: ...

Ինչ տեսակէտով ալ որ նայուի սա-
կայն, վերոյիշեալ առաջնայ օրաթերթերը
միշտ յատուկ ծրագրով մ'էր որ հրա-
պարակ իջան:

Թողնով «հրատապ հարցերի շուրջ»-
երը՝ որոնցմով լի են անոնք ըստ ար-
դի հոսանքին, համառօտակի կ'ուզեմ մէջ
բերել անոնց զրական բաժնի նիւթերը. —
Սակաւաթիւ են այդ կարգի յօդուածները:
Նոյն իսկ պ. Ա. Ահարոնեանի գրչէն կը
ստանանք... «Հայկական հարցը և Հաա-

գայի II համաժողովը» (Արթ, 1907,
N° 6, 7): Բայց կան դեռ հոս հոն էջեր,
որ նոյն են մեր զրականութեան համար,
ինչ որ՝ մեռեալ կարծուածի մը վրայ՝
շնչառութեան նշանները:

Պ. Ա. Խաճակեան, — որու ընարին
լաւ կը պատշաճին այժմեան մեր հեծու-
թիւնները, — կը ներկայացնէ մի քանին
իւր սխալման օրինակները. — նա այսպէս
է կոչեր իւր փոքրիկ պատկերները, ըս-
կըստած՝ «Արթ»ի 1906, 2 սեպտ. N° 1 ի
թերթօնէն: Այո, «Եւրոպայի» — որոնք
սակայն այլ ես բանաստեղծի մաքուր,
անձնատուկ տեղերը չեն որ կը ցուցնեն.
զողունի, անհրաման՝ շրջակայ աղի կո-
հակներու անոնց մէջ ալ թափանցեր են:

«Տաթևակահայ օրագիր, Երեւանի քրդի սամամուլ, իսպառնի մտտի և մտայն ու տիրապէմ բանտը
չարաշուք»:

Նոր վշտացել և ամոյս աչքերը ըստ ար-
դիսպանի վրայից նայում եմ ծիւղապակ Կա-
սիսիմ, չքանալ Սկզբունքի, Արապազի ծաղկոտ
լեռները և Արաքստեան անծայրածիր դաշտե-
րին... Բանտի այդ հսկայական խաչի վրայ շրջ-
թայական և ամշողթայ, ազատութիւնից և արեւ-
ից խլած հոգիները խաչի եւ և կենդանի տա-
ւապում... Սրանք՝ ամենքը վրէժխնդրութեամ
զոհներ են հասարակութիւն կոչող վիշտի...

Նորէն, նորէն հայրենիքի սարերը, այն
«ծաղկոտ լեռները», այն «անծայրածիր
դաշտերը», այն «ծիւղապակ Կասիսի»
որ սիրտը ծոցէն կը գողնան: Որ է և ու-
րիշ վերադիր, որչափ փայլուն ալ ըլլայ,
չի կրնար գոհացնել բանաստեղծը, չի կըր-
նար փոխանակել ինչ որ ինքը կ'արտա-
սանէ առանց մտածելու, առանց ընտրե-
լու, և սակայն ուղղակի ներշնչումն է այն
պաղ պաղ հովերուն, այն «հով սարերուն»,
ջան սարերուն...:

Վերը բերուած կտորի մէջ՝ միանգա-

մայն կը զգացուի որ բանաստեղծի աչքերը՝ լուրիշի դէմքն ալ նշմարել սկսած են. լամարթիքեան «ես»ը կորացուցեր է իր զօրութիւնը՝ այսօրուան ժխորին մէջ. հասարակաց աղէտ մը կայ՝ որ չէ խնայած պ. Աւետիսի արդէն վշտառատ սրտին մէջ եւս մտնելու:

Դուք «Քիւրդ Ամօն» կը ճանչնա՞ք, հայրենիքի կարօտին այդ զոհը, պ. Իսահակեանի գողտրիկ վիպակին այդ հերոսը:

«Մի երիտասարդ, առոյգ և սիրուն մարդ էր Ամօն. մէկիմ վերադարձու պատճառով իմ ամիս քան Էմի վճռել. Յա մոր էր Յշամեան. Սիւս, մայր լին ապերսում տարածուող Ազմադամու լեւ. մերցն էր մա»:

Ամօն օր բանտի պատուհանէն՝ Ամօն կը նայի իր հայրենի լեռներուն:

«Ճշ սարեր, ջա՛մ սարեր... սիրտս թռաւ էմ. տեղ. հիմա քոյը սարմ է ելմում, զառն ու ոչ. խար անուշ-անուշ մայելով, կաթմոտ խոտը արածելով կը քարծրամամ. հոյ ու սիրուն սարեր. միմակ խելոք Ամօն է էս կրակի մէջ տապկում»:

Հայրենիքի զերը՝ ոչ մի երկիր չի կըրնար փոխանակել. — նա է՛ն գեղեցիկին է աշխարհիս վրայ: Այս հմայքին զօրութիւնը սակայն՝ շատ աւելի բուռն կը զգացուի, երբ ան՝ խոշոր ժայռի մ'ետին, սեւ անտառի մը կոնակը կ'անհետանայ... Այնուհետեւ կը սկսի սրտին խաղը, այնուհետեւ՝ մտածածնեը, տաքուկ երեւակայութեամբ պղտորած. այն ատեն

«Ջա՛մ, Ազմադամու սարեր, ծովից հոյլը կը փչի՛ ամուշ ու քարա՛կ. աստղերը դուրս, ջրերը զլգամ, ծաղիկները զառ-վառամ, մշխում հաւ. քիլի ձէները... վրամներ ծովերը»:

Այո՛, նոյն իսկ ծովը՝ պայմանով որ հայրենիքին ըլլայ՝ կընայ հառաչել տալ թագաւորի մ'իսկ. «Մ' տայր ինձ գծուի ծխանի»,...

Ինը տարիներն անցան, և հիմայ 85 օր մնացած է Ամօնի ազատուելուն. բայց նա չզգար. մէկ ժամն ալ՝ մէկ տարուան պէս է իրեն, քանի որ դեռ հոն է: Ու գիտէ՞ք ուր կը տանին զինքն իր սարերը... «Ինչ կարօտ-սեւ կարօտ».

նաւատ մ' Ամօն կեցած էր իր սարերու դիմաց, «սարերին էր՝ նայում անթաւթ — անկուշտ... խեղճի ոտները գետնից վեր են... Ամօն լուսամուտից իր զօրիով կախել է, մեռել է արդէն»... մինչդեռ պ. Իսահակեան իր նպատակին հասած է, քանի որ մինչեւ հոս կրցաւ մղել այդ «սեւ կարօտը»:

«Քիւրդ Ամօն», ին անմիջապէս պէտք է կցել «Սարի եղնիկ» ին ընթերցումը (Կովկասի Առատ, 1907, հոկտ. 4): Նըման զոհ մ'ալ՝ այդ անասունը. այս տարբերութեամբ որ այս անգամ կարօտին կսկիծը բանտուած է, արտայայտուի չի կրնար. — Հեղինակի մի երկու գծերը՝ զայն ձեր աչքին պիտի ներկայացնեն.

«Այդ մի մազելի՛, մատղաշ ու խարտեշ եղմիկ էր. արագալիւզ, շատ սիրուն, խորունկ և սեւ ու չիմջ աչքերով, որ ծածկում էին երկայն, մե. տաքէ՛ մուրը թարթիչներ տակ»:

Այսպէս է նա, բայց իր սարերու վըրայ, որ իր խանձարուրդն է: Ջայն բռնեցի՞նք. այն ժամանակ կը հանդիպի ինչ որ պ. Իսահակեան կը պատմէ.

«Բայց մէկ մէկ, մեզից թագում քարծրամում էր պատշգամբը, և ուշագրա՛ւ, լոյ՛կ մայում էր հեռու՛ ամտամերով փաթթւած սարերին, մէկ մէկ էլ ակամջները լարած՝ խորասուզուած լսում էր ամտառների խուլ, ամոռո՛շ, հազիւ լսելի շաւաչիմ, որ ղօղամջելով բերում էր սարերի քամիմ...»:

Խեղճ եղնիկ. նա օր մը պիտի յօշոտուի հօտի շներէն... — Կարօտը աշպէս կը շարմամուի: Վասն զի «հը կարելի է գտնել ազատութիւնը մանր ու խոշոր, յօշոտողների այս անգութ աշխարհում»,...

Այժման վիպակները, նոյն իսկ անտարբեր «Սարի եղնիկ» ի մը մասին ալ թէ խօսին, չեն մոռնար զայրացկոտ հայիացք մը ձգելու շրջակայ... «յօշոտողներին»: Այս ընդհանուր շեղը խանուած է նաև պ. Ա. Ահարոնեանի «Խոյլը» պատկերին մէջ (Կովկ. Առատ, 1907, հոկտ. 5, N° 14, ևն.):

«Խոյլը, ծովը... — Դէպի ծովը, դէպի ծովը...»

չայրեմի ծով, աղմկայոյց ու փրփրում, — Գալիս եմ ալիքները կատաղութիւնից քրքրում և զայրոյթից հեկեկում, հասնում եմ ափերիմ ու ծառանում թափ, փրփրում երկվորների պէս, մեռում եմ դէպի երկիմը ամպերի հետ զրկելու համար, ապա յուսահատ ամզօրութեամբ, խոր տակում եմ իրեմց մէջքերի վրայ, յետ փախչում դէպի խորքերը, ու հողմերն եմ մոմչում ազատօրէն և մերկիւր ծովի կուրծքն է աւերում մոր և աւելի կատաղի գործը կազմելու համար դէպի այլ ափեր, դէպի այլ հորիզոններ ։

Պ. հեղինակը կ'ուզէ մեզ նկարագրել ամենածանօթ երկու ծովերը, — բնական աղի ծովը՝ և դառն կեանքը. զորոնք ներկայացնելու համար յատուկ ջանք մ'ունի սարսափելի ընկելու պատկերը, որ արդէն այլաբանական է. իրական ու կեանքի ծովերը այնպէս իրար հետ կը խառնակէ՝ թնչպէս հեռուն կը միանայ «կապոյտ ջուրը» կապոյտ երկնքին հետ ։

ՄՇԱԿ

Ուրախալին, սակայն, «Մշակ»ի վերեւ բեռումն է «չորսամսեայ սկսմայ դադարումից յետոյ» ։ Խոչընդոտ մ'ալ ան ունեցաւ, որունն ան մաքրակէն վերջ, երբ՝ յաղթական հարձակաւ հրապարակ ելաւ, կորսնցուցեր էր իր ձեռն ու գոյնը, ինչպէս բնական է երկարատանջ հիւանդի մը՝ որ ալ ապաքինած է ։ Ու դիւրին չէր այդ. որովհետեւ «մեր օրերում թերթ հրատարակելը և նրա գոյութիւնն աւելի կամ պակաս տեւողաբար պահպանելը՝ համդիպում է մեծ խոչընդոտներին» (Շա. յիդ) ։

Այս ընդհատումէն յետոյ, ինչ որ նախ աչքի կը զարնէ՝ Մշակի ծաւալին փոքրացումն է. նոյն իսկ Արօր, Խոսրիսի, Շաիր, մեծաղիր են իրոք ։ Բայց՝ պատճառը «Ընթերցող Հասարակութեան յրջանից շատերը զանում էին, որ լրագրի ծաւալը պէտք է փոքրացնել նոյն իսկ ընթերցանութեան յարմարութեան համար» (Մշակ, N. 100) — Թողով յիշելու՝ նիւթական միջոցներու դժուարութիւնները ։ Թեթեւ փոփոխութիւն մ'ալ՝ իր ներքին ուղղութեան նկատմամբ ։ Օրագրին հասկացքը, այսուհետեւ, աւելի գուտ և ընդ-

հանուր կերպով ազգային պիտի ըլլայ. որոշ գծերով պիտի շրջանակէ ժողովրդական կեանքը, զգուշանալով, ինչ որ հասարակաց փափագն էր, հանրազգայն նախնական զգացումներով և կուսակցական փոքրկուծիւններով զբաղելու ։

Փայլուն ուղի մը թողած է Գ. Արծրունիի այդ լրագիրը. նա մարմնացումը եղած է ամբողջ ժողովրդեան, հաւատարիմ ներկային ընթացքին. կտոր մը հացին հետ՝ իր պէտքը կը զգար ամէն հայ անհատ ։ Զարմանք չէ այլ եւս, եթէ անոր «չորսամսեայ» դադարումը՝ իր վիճակի մասին խորհել տար ամենուն, քանի մը կողմերէ, նոյն իսկ, պահանջներ լսուէին անոր եւ բեռնալուծ. ինչպէս անհամբեր կը սպասուէ բեմին վրայ՝ հանրածանօթ դերասանի մը, որ կ'ուշանայ տեսնուելու ։

ՇԻՐԱԿ

Երկու տարի է, որ պ. Ա. Արփիարեան ստանձնած է այս ամսաթերթին խմբագրութիւնը, նոր ծրագրով ու ծաւալով խմբագրին անունն իսկ պիտի բաւէր սիրցունելու ձեռնարկը. խմբագիր «Հայրենիքին», ինչպէս՝ Լոստայի «Նոր կեանք» ին, յետոյ հիմնադիր «Հայ Հանդէսի մը» վեհեմարիկ, 1902ին, հիմայ խմբագիր՝ Գաւհրէի մէջ «Շիրակ»ին և աշխատակից՝ «Լուսաբեր»ին՝ պ. Ա. Արփիարեան աւելն տեղ կը թողու իր մտքին փայլփուռն կայծերը. Գիշ ունեցած ենք իր պէս զրագէտ. առաջին իսկ տողէն՝ ընթերցող լիովին կը յանձնուի անոր. կարդացումն աւարտելէ վերջ՝ կը զգայ որ աւելի մոտիկ ըրած էր՝ քան բան մը սորված, աւելի վայելած՝ քան ճոխացած ։ Վասն զի, պ. Արփիարեանի մէջ, ամէն բանէ առաջ՝ styliste մարդն է, որ կը հրապուրէ, կը սիրցնէ. յետոյ՝ կու գայ հմտական բաժինը, որ կը սահմանափակուի ժամանակակից պատմութեան մէջ. իր ամէն էջը՝ ջնարակուած է ու սահուն ։

Ո՛վ չէ կարդացած իր «Հողիտիքը» — այդ միակ նիւթը, ուր պ. Հրազդան

սանճարձակ կը թողու իր սիրտը՝ որ ըզգայ, գրիչը՝ որ սահի ։ ։ Հոս հեղինակը իր տան մէջն է. բոլորած բարեկամներուն կը պատմէ, առանց յաւակնութիւնն ունենալու թէ պիտի պատմէ . նա բառերուն ալ ուշ չի դնէր . — չի գրեր, կը խօսի։ Առտասուքներու այդ միջավայրին մէջ, Հոգիւրիտիքը, նա երբեմն տխուր մտածումներ կը յղանայ, և իր թախիժը իսկոյն կը տեսնուի խօսքերուն մէջ. կը լացնէ, վասն զի կու լայ։

Խօսելով ողբացեալ թաւշանճեանի ըսպանման առթիւ, — լսեցէք, նա կը սկսի.

«Նմիջեցեալի կու, մակը որ վարդավառատոմ Ծեռեկոցիմ օրով մնգի հողիւրտիքը կը կամէ, վեց-հարուածեանիմ շառաւիժ է մորէմ. Ծառաշշուկ սուլումը վամտոսպէմ շիտու-ծորք սրտերմիս թումը թումը համած, զամոք կ'առնէ կը տամի հոգեթիւ թափառայածիլ թաւշամեհանի, Աճէմհամի գերեզմաններում շուրջը, որոնց վրայ մնգի կը թուի այն թէ՛ Ծ. Ոգիմ, ինչպէս սգաւոր Ծայր — Հայաստան պատկերիմ Կոյսը, մզկերը ծգծգած, ձեռքը ցակտիմ մտնի'ր կը մտմտայ...»

Դիմացնիս է պատկերը... «ձեռքը ճակտին նստնի կը մտմտայ...»

Ինչպէս գերեզմաննոցի մէջ՝ մեռելնեւրու զանազանութիւն չկայ, փոքրիկ մը՝ ծերին կուշտը, մուրացկան մ'հարուստին, այսպէս նաեւ Հոգիւրտիքի մէջ կարգ մը չկայ. խնդիրը՝ խնդիր առաջ կը բերէ, իւրարմէ անկախ, Արփիարբանի գրչին տակ՝ շղթայաշար։ Գրագէտը, ձեզմէ ծածուկ, թախիժէն՝ ժպիտի կ'անցնի, լուրջնէ՝ կատակի մը. այս հակապատկերներն այնքան բնականօրէն կը կենան իրարու մօտ՝ ինչպէս առտուն, օրինակ, ցողերը՝ շողերու տակ։

«Հոգիւրտիք»-ի գրիչը՝ Կատակ մը, Ռակի Ապրիլն է. վէպերու ալ հեղինակն է։ Պ. Արփիար վիպասան մ'ալ է. նոյն բընականութիւնն ունի նաեւ այդ սեռի գրուածեանց մէջ. իր խօսակցութիւնները կարծես գրքի մը մէջ չէ՝ որ կը կարգաք. փողոցի մը վրայ, ժողովրդապետանոցի մը մէջ, եկեղեցւոյ մը ըով կը լսէք զանոնք։ Ընդհանրապէս բոլոր իր վիպակներու կը նիւրը՝ շնորհալի թեթեւութիւն մ'է. — եր-

բեք չզգացուի ճանապարհի երկայնութիւնը։ Վերլուծումներ կ'ընէ, բայց միշտ խառն՝ հեզոդ հայեացքներով, սրամիտ նկարագրութիւններով. — Շիրակի մէջ սկսան երևնալ այդ կարգի վէպերէն քանի մը հատը, որոնց շարունակուիլը դժբախտաբար չտեսանք։

Պ. Խմբագրին աշխատակից՝ պ. Մ. Նաթանեանի «Քեօսան» վիպակը, «տառապանաց երկրէն» — թէ և բոլորովին տարբեր պ. Արփիարբանիներէն — կը յորդորէր ընթերցումը շարունակելու ցվերջ, Համոյցով կը կարդացուին նաեւ պ. Վ. Թէքէեանի գործերը։

Թերթը դժբաղդաբար չի շարունակեր իր կանոնաւոր երեւումը, և Խմբագիրը ի գուր կը կրկնէ աւանդական զանգատը՝ հայ հասարակութեան անտարբերութեան մասին։

*

Տաճկաստան պիտի անցնիմ։

Ուրիշ է հոս. այլ ևս դադրած է ետուգեռը, որ ռուսահայերուն յատկանիշն է։ Աւանդութեանց երկրը՝ ուր թերթ մը ծընանելու համար՝ պէտք է հինի մ'անոնն ստանայ։

«Մուրհանդակ»՝ դադրած իր Խմբագրին — ճիւղէլէկեանի կեանքին հետ՝ վերստին լոյս տեսաւ հոկտեմբերին, Տաճատ Վ. ի Խմբագրութեամբ։

Անուննի «Մասիս»-ը՝ անհետացած է աչքերէ ... մշուշի մէջ։ Ընդհակառակը, «Փունջ»՝ «վեցամսեայ դադարէ մը յետոյ՝ կրկին կը ներկայանայ ընթերցող Հասարակութեան» և՛ իբրեւ Հարաթաթերթի, — Տեղի ունեցաւ առեւտուր մ'ալ. «Լոյս»-ը՝ նախ զաւելջագիր յետոյ կրօնաթերթի՝ անցաւ կանանց, որ իրենց «Մարդիկ»-ը յանձնեցին պատանիներու։

ԱՐԵՎԵԼԵԱՆ ՄԱՐԳՈՒՆ

Երեսունեօթ տարի է, որ կը հրատարա-

1. Պէտք է շփոթել «Լոյս հանդէսի» հետ, բարոյապէս իմաստասիրական ամսաթերթ մը, տպ. Պաթըն։

կուի Մամուրեանի այս շարաթաթերթը, անընդհատ, իզմիրի մէջ միակ թերթը՝ որ կրնայ մրցիլ Կ. Պոլսոյ «Մասիս»ին հետ, «Արեւելեան Մամուլ»ը — բազմաթիւ աշխատակիցներու օգնութեամբ — գլխաւոր նպատակ ունեցած է նաեւ գրականութեան յառաջդիրութիւնը. այդ մասին ամէն ճիգ կը թափէ. հոն անպակաս են թէ ինքնագիր և թէ թարգմանածոյ գրութիւններ (ընդհանրապէս ֆր. արդի մատենագիրնեւրէն)։

Ժամանակէ մ'ի վեր, թերթին յօդուածագիր գրուեցաւ նաեւ ծանօթ զաւեշտաբանը, պ. Յ. Ալփիար, որ ամէն շաբաթ կը հասցնէ իր «chroniques d'un ton alert,»ները, իր «fantaisies»ները։

Յ. հեղինակը, պէտք է խոստովանիլ, զերծ է արուեստակութեան ճնշող ներկայութենէն, ինչ որ արդէն շատ է։ Այդ ախար՝ (իւր նման խօսելու համար) extirper ըրած է, ու տեղը «causerie», ի բնականութիւնը դրած, — որ հոգին ու շնորհն է սոյնպիսի գրութեանց։

Երգիծաբաններուն մէջ էն յաջողը՝ ներշնչման սպասողն է, և էն անյաջողը՝ ամէն հանդիպածէն հեգնութիւն մը շինողը։ Յ. Ալփիար ազատ է այն բռնի եկած սրամտութիւններէն՝ որոնցմով կը զուարճանան Պոլսոյ զաւեշտաբաններէն ոմանք։ Յաւալի է որ նիւթերու ընտրութիւնը չի համաձայնիր իր ոճի որակութեանց հետ։

«Արեւելեան Մամուլ»ին մէջ մաս ունի նաեւ Կորին վարդապետ, երբեմն իր «Հայ միտքը փիլիսոփայութեան հանդէպ» յօդուածով, երբեմն ալ — նոյն իսկ — ոտանաւորով մը՝ «Երգող կիներ»։

Զաւեշտախառն էլ մը բացած է իւր համար պ. Նուրհան, «Ճերմակ ու սեւ» տիտղոսով, ուր անխտիր ամէն նիւթ կրնայ ներմուծուիլ։

«... Տունը մերկի պէտք ունի եղբր. ժամանա. կը չէ այս տարի։

Օթոցը հիմնած է, թո՛ղ հիմնայ, — Արթուրը խրիլած եմ, Մի՛ մոտեք։

Մեղամը կոտորած է, Մի՛ ուտէք, — չիւր պիտի գայ, մեծարամք պէտք է — չուր համեցէք, Պզտիկը տաքուիլիմ ունի, ֆայսիով շփէ, — Պի-

տի հիւսնողմայ, ժամանակը չէ, — Պիտի մեռնի, Այդ պակաս էր»։

Կարեւոր ազդ մը կը կարգանք թէ 1908 ին մեծ փոփոխութիւն պիտի կրէ «Արեւելեան մամուլը», «3 ամիս անգամ մը ստուար թիւեր հրատարակելով, բոլորովին անշատ շաբաթաթերթէն, որոնք պիտի երեւին 1908ին մէջ, Զմեռուան, Գարնան, Ամառուան և Աշնան եղանակներուն»¹։

ԱՐԵՎԵԼՔ

«Արեւելք» օրագրի մէջ է որ կարելի է հանդիպիլ բանասիրական ու գրական յօդուածներու. կը շօշափուին մի քանի լեզուական հարցեր՝ պ. Սմբատ Դաւթեանէ։ Պէտք է հոս աւելցնիլ որ թրքահայ մամուլը աւելի լայն բաժիններ ունի գրականութեան՝ քան ուսանայլը, շատ դիւրամբնելի պատճառներու համար։

Արդ մեզի համար «Լեզուական հարցը» ո՞րն է, բայց եթէ այս իսկ տողերու լեզուն։ Սա մեր շփացած աշխարհաբարբ. Պ. Ա. Ինճէանի՝ առաջուց յուզած էր խնդիրը «Մասիս»ի մէջ, յօդուածով մը՝ որ հակաճանաթեանց դուռ բացաւ պոստահայ գրագէտներու համար։ Նոյն առթիւ գրուած յօդուածներու մէջ՝ տաճկահայ գրագէտները իրենց սրամտութիւններն ի յայտ բերին՝ քան լուրջ ուսումնասիրութիւններ. աւելի ծիծաղեցան՝ քան խօսեցան, ինչ որ արդէն իրենց վաղեմի բընադրոշմն է (Տէս Արեւելք, 6561, 2, ևն. — 6574, 5, ... 6621, ևն. 6606 — 6607, 8, ևն. — Մանգ. Էֆք., թ. 1903. 1947, ևն.)։

Աշխարհաբարբի խնդիրը չափազանց երկարած է։ Զայն անտեսելն ալ սակայն զժուար է, որովհետեւ անով պիտի գրենք, գրիչնուս տակը միշտ ան պիտի գայ խոչընդոտի մը պէս։ Իւրաքանչիւր գրագէտի սեպհական դարձուածները, ուրոյն ոճը մտածել կու տան լեզուի միօրինա-

1. Տարւոյս սկստ. 1 ին լոյս տեսաւ «Հայ — Բարիք» ամսաթերթ մը. կը սպասենք... ընդհատուին։

կուժեան մասին : Կենդիւր հոն է որ աւամէն անհատ իր յատուկ ոճը կ'առաջարկէ ամենուն, բայց ինչ որ իր մտքին մէջ որոշ կողապարն ու կանոն ունի, զայն ուրիշ մը բոլորովին հակընդդէմ կը նկատէ մեր լեզուի կներին, կամ ընթացիկ բարբառին :

Բայց միօրինակութիւնը անկարելի է լեզուին աւանդապահը, կամ անոր պատմութիւնը շինողը՝ ժողովուրդն է . արդ, սա՛ ինքն է որ ամենէն առաջ կը փութայ իր զարտուղութիւններն ընելու, անփոյթ՝ զրազմաներու կուտին, և ուշադիր իր ականջին : Եթէ ամէն բառ մէկ հոլովման վերածուի, ինչպէս կ'ուզեն, ինքնին բառերը պիտի ըմբոստանան . — այո՛, ունինք այդ բառերէն ալ, որոնք տիրացած են այլ եւս իրենց սեպհական հոլովումներուն : Եւ յետոյ, հոլովումներու տեսակները բառնալով, պիտի միօրինակ դառնայ լեզուն :

Լեզուն իր զարտուղութիւններն ունի, իր պահանջները . — մերժել զասոնք՝ յանձն պիտի ջառնէ մէկը՝ «անքաղաքահայութիւն» ներէ՝ վարնալով, զոր սակայն ուրիշ մը, Թերեւս, պիտի ընդգրկէ՝ «միօրինակութեան» սէրէն մղուած :

Լաւագոյն և աւելի շահաւէտ պիտի չըլլայ, եթէ մանրամասնութեանց իջնելէ առաջ՝ շանացոյի մեր լեզուի բացատրութիւնները կոկելու, զուտ հայկականը ներմուծելով, օտարագրի և նորամուտ բառերը զատել՝ մեր յատուկ բառերով փոխանակելու համար : Մեր զրաբարը մարած աղբիւր չէ . նա իրարու գանձեր կուտայ իրեն դիմողին . նա իրեն պահած, ծածկած բառեր ունի՝ որոնց այժմ պէտքը կը զգացուի : Գանձինք կը մուրան, իրենց ժառանգութիւնը դեռ չլստնած :

Հ. Ղ. ԲՈՒԿԵԱՆ

ԲՈՎԱՆ ԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

«ԳԵԿՏԵՄԲԵՐ» ԱՄՍՈՅ «ԲԱԶՄԱՎԷՎ» Ի

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆ

- ԱՆԴՐԻԿԵԱՆ Հ. Ն. — Գեղեցիկը լեզուին մէջ (կորիւն, Ազաթանգեղոս, Ռուզանդ. լեզուաբանական) 530
- ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԵԱՆ Ա. Վ. ԳԵՐԱՊ. — Մարտիկոյ արքեպիսկոպոսական վիճակը (տեղագրական) 539
- ՊՏՈՒՐԵԱՆ Հ. Մ. — Հայկական ճարտարապետութիւն 569
- ՆԱՀԱՊԵՏԵԱՆ Հ. Գ. — Ս. Բարսեղի կէս սարացոյ «Յաղագս վեցօրեայ աւուրց արարչութեան» (Ողղագրութիւններ) 544
- ԳԱՐՐԻԵԼԵԱՆ ՏՈՒՔ. Մ. Ս. — «Կարծիք» և «Կեղծիք» բաները (ստ. Հ. Ն. Անդրիկեան. լեզուաբանական) 555

ԱՅԺՄԵՈՒԹԻՒՆ

- ՊՏՈՒՐԵԱՆ Հ. Մ. — Հանգիստ վեհ. կաթ. Մկրտիչ Ա. Խրիմեանի (կենսագրական. պատկերազարդ) 562
- ԲՈՒԿԵԱՆ Հ. Ղ. — Մեր արդի գրականութիւնը 548

ԲՈՒԿԵԱՆ Հ. Ղ. — Ազգային Մամուլ 571
ԱԶԳԱՅԻՆ կեանքը և այլն 552

ԳՐԱԿԱՆՔ

- ԱՐՄԱՅԻՍ ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ. — Յովհաննէս Զմիկիկ (տառմ հինգ արարուածով) 561
- ԼԵՈՒԱՐՏԻ. — Գեղեցիկ կնոջ մը կենդանագրին վրայ՝ քանդակուած նոյնին զերեմանական յիշատակարանին վրայ (Թրգմ. Հ. Ա. Ղազրիկեան) 542
- ՏԵՐ — ՄՈՎՍԷՍԵԱՆ Հ. Ս. — Գերմանական մատենագրութիւն (Թրգմ.) 544
- ԼԵՈՒԱՐՏԻ. — Վիկտորիոս Ալֆրէրիի ինքնագրի կենսագրութիւնը կարգաւէ վերջ (Թրգմ. Հ. Ա. Ղազրիկեան) 543
- ՊՈԼՕՆՍԿԻ. — Քառեակներ. Թրգմ. Ա. Բէկ Յովսէփեան 570
- ԼԵՈՒԱՐՏԻ. — Տօնի օրուան իրիկունը (Թրգմ. Հ. Ա. Ղազրիկեան) 560

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՅԼԵՒԱՅԼՔ

- ՀԱՅԿ. ԱՐՇԱՐ. — Վէրտի և Վահնէր (իտալական և գերմանական դարձները) 548
- ՈՐԻՈՆ. — Երեւանի տէրութեան մէջ 554